بەختەوەری

مەسەلەی سەعادەت: «بەختەوەری» یەکێ لە کۆنترین قسەو باسی فەلسەفی بەرەی مرۆیە ئەم مەسەلە خۆیی لە مەبەستگەلی حیکمەتی کردەوەیی و عەمەلی‌یە. زانایانی خوو ئاکار و زانایانی کۆمەڵ عودەداری باس‌کردنن لە ماهییەت و مەرج گەل و هۆگەل و هەروەها قسەکردن لەو جۆرە شتانەی وا بە دژو بەر هەڵستی بەختەوەری ئەوەستن. جا ئەگەر لە حیکمەتی نەزەری ئیلاهییاتدا قسە لە بەختەوەری و هات و سەعادەت و نەهاتو شەقاوەت بکرێ، لە سۆنگەی یەکێک لە شاخەکانی ئەم مەسەلەیەو ئەویش بەم جۆریە: کە ئایا بەختەوەری وە هەروەها بێ بەختی و شەقاوەت تەنیا بۆلەش و لارو ئەنبوژەنی و مادی‌یە، یا دو جۆرە:

ئەلف - بەختەوەری و سەعادەتی لەش و لارو مادی (جیسمانی و مادی).

ب - بەختەوەری و سەعادەتی گیانی و ئاوەزی واتا: (ڕۆحی و ئەقلانی).

حوکەمای ئیلاهی و خواناسان لەم بابەتەوە ئەم قسە دەهێننە گۆڕ کە ئایا ئەوەی دای سەلمینن و سابتی بکەن کە سەعادەت و شەقاوەتی گیانی و ئاوەزی لە سەعادەتو شەقاوەتی ئەنبوژەنی و لەشی و مادی زۆر گەورەتر وفرەتر شیاوی سرنجدانە. بیروڕای (بوعەلی سینا) لە (نمەتی) هەشتەم‌کتێبی ئیشارات و بیروڕای (سەدرالمُتە ئەلیهین) لە بەرگی چوارەمی

(ئیسفار) دا لە هینانە گۆڕی ئەم مەسەلە تەنیا ئەم شاخەلە شاخە کـانی مـەسەلەی سەعـادەت باس دە کرێ جالە بەر ئەمە نەچون بەلای مەبەست وقسە کردن لە شاخە کانی تری ئەم مەسەلە یە یانەیان بە [illegible] ر قسە کردن لە شاخ وبەرگە کانی تری ئەم مەسەلەیە. لە لایە کی ترەوە، تا ئێستا لە پەراوەی، فەلاسیفەی ئیسلامەتی و زانایانی جیهانی نا ئیسلامەتی قسە و باسکردنێکی پڕاوپڕ لەم بارەوە نابیندرێ. ئەوەی لەم بەشەدا ئەی خوێننەوە هەرچەندە ناتوانێ باسێکی کامڵ و پڕبە پێست بێت بەلام ئەشێ بتوانین ئەوە بەباسێکی کورت و تیگەیینەروتەژی لە قسە بهێنینە ژمارە.

ئەو مەبەستانەی وا لیرەدا دێنە گۆڕ ئەمانەن:

١ـ سەعادەت واتا: (بەختەوەری) چ وەچییە؟

٢ـ سەعادەت و چێژە واتا: (لەزەت).

٣ـ ئایا مرۆڤ بە خۆکرد و خورسکو تەبیعەت بەختەوەری و سەعادەت ویستە؟

٤ـ بەختەوەری و ئارەزو.

٥ـ بەختەوەری و رازیبون.

٦ـ یەک قسە و باسی کۆمەلایەتی.

٧ـ بەشە کانی بەختەوەری.

٨ـ پلەو پایەی بەختەوەری و سە عادەت.

٩ـ هۆ و سۆنگە،وە ئەو شتانەی وا بەختەوەری و سەعادەت دابین ئە کەن.

١٠ـ ئاسۆیە ک لە یە ک زنجبرە قسە و باس دا.

١١ـ ئایا ئینسان بۆ گەیشتن بەبختەوەری، نیازی بە ڕێگا نیشاندەر هەیە؟ (واتا: نیازی بە پێغەمبەران هەیە).

لە سەرە تا وە ئاوا دێتە بەر چاو کە بەختەوەری و بێ بەختی و نەهات لەباری واتا وە. رونا کە.

ئەگەر تارمایی و ئیشکالێک هەیە لە قسە و مەسەلەکانی ترایە. چونکا لە هەرکەسێک بپرسی ئایا بەختەوە ریت ئەوێ یان نا؟ بێ بیرکردنەوە ئەڵێ: بەختەوەریم گەرەکە. ئەگەر بێژی، ئەی بێ بەختی و شەقاوەت چی؟ بەلەز ئەڵێ: نام گەرەکە. هیچ کەسێک لە راست ئەم پرسیارەدا بیرناکاتەوە و ناڵێ: تۆ بەختەوەری و بێ بەختیم بۆ تاریف بکەو پێم بناسێنێ تا بزانم کێهە یانم ئەوێ یا نامەوێ.

لیرەوە ڕون ئەبێتەوە کە بەختەوەری و بێ بەختی و شەقاوەت (هات و نەهات) لای هەموکەسێک واتا و راوەتێکی ڕوناکی هەیە و نیازی بە پێناسین نییە. سادەرکەوتکە ئەمانە لەو جۆرە واتایانەن کە نیازیان بە ناساندن بەخەڵک نییە خەڵک واتاکانیان ئەزانن چ و چییە. بەڵام ئەبێ بڵێین: ئەم رادەیە بەس نییە کە ئێمەمانان سەعادەت و بەختەوەری لە ناساندن بێ نیاز بزانین.

زۆرێ لە واتا و راوەت هەیە کە وا دێتە بەر چاو بەڵام کاتێ رەوشتی (سوقرات) بەکار بهێنین و ئەو واتایە لەگەڵ واتایانی تری نێزیک بەو بەراورد بکەین و وردبینەوە و بیکوڵینەوە، ئەبینین ئەوە وا روناک لەچاوی ئەدا بەرە بەرە جێگای خۆی بە یەک جۆرە: ناروناک و نادیاری ئەگۆڕیتەوە و لە بەر چاو بەبولێڵە و بە تارمایی دێتە بەر چاو.

بەختەوەری و سەعادەت لە ڕوانگای گشت خەڵکەوە هاو واتای چێژە و لەزەت، ئاسودە بون، سەرکەوتن، گەیشتن بە ئارەزو، شادی، خۆشی رازی بون و خۆش هاتن لە سازبونی کاروبار وە واتایێ تری وەکو ئەوانە وا وتمان، بەڵام کاتێ بەختەوەری و سەعادەت بەوردی لە تەک هەریەکە لەوانە بەراوەردی ئەکەین تێ ئەگەین سەعادەت لەم واتایانە نێزیکە بەڵام ئەوانیش نییە بەتەواوەتی.

جا لە بەر ئەمە پێویستە لە بەرا ئەم بەرا ورد کردن و هەڵ سەنگاندنە بخەینە بەرچاو تا لەدوایی دا یا لە کاتی ئەم بەرا وردانەدا واتایەکی دیار بۆ سەعادەت و بەختەوەری بدۆزینەوە.

پێویست نییە کە لە ریشەی لوغەوی ئەم دو بێژە: (کەلیمە) قسە بکەین و بکۆڵینەوە کە ئایا

سەعادەت و بەختەوەری لەم بابەتەوە لە جێگای تایبەتی خۆی بەکار دێ کە واتای یارمەتی تیدایە و بەختەوەر بەکەسێك ئەوترێ، کە گەڕیانی جیهان بە دەنگی یەوە هاتبێ و شەقاوەتیش دژە و لە حاند ئەم واتایە دایە یا وەکو لە بەرا سەرنج بە واتای شەقاوەت دراوە، کە بە مانای: رەنج و دەرد، سەختی وزەختییە. وە سەعادەت بەر ئاوەژو بە واتای رزگار بون و ئاسودەیی لە رەنج و دەردە؟

بەڕواڵەت لە بابەت ریشەی لۆغەوی یەوە ناتوانین دو واتای لە راست یەکترینەوە بۆ ئەم دو بێژە بدۆزینەوە بەڵام لە عورفی عام و خاسا ئەم دوکە لیمەیە دوروست لە راست یەکترین دان. هەروەکو لە قورئانا ئەم دو بێژە لە راست یەکترین دانراون.

(يَوْمَ يَأْتِ لا تُكَلِّمُ نَفْسٌ اِلاَّ بِاذْنِهِ فَمِنْهُمْ شَقِّيٌ وَ سَعِيدٌ فَاَمَّا الَّذِينَ شَقُوا فَفِي النّارِ لَهُمْ فِيهٰا زَفِيرٌ وَ شَهِيقٌ) [1] ئەوێ یانی ڕۆژێ کە (قیامەت) دا دێ هیچکەس بێ ئیجازەی خوا قسە ناکات. تاقمێ لە وانە بە شەقاوەتن و تاقمێکیش بەختەوەرن (:تاقمێ بەختەوە رو تاقمێ بێ بەختن) ئەوانەی وا بەشەقاوەت بون لە ئاگران و بۆئەوانە زەفیر و شەهیق (:ناڵەی زۆر و هەناسە بڕکێ هەیە)... لەم ئایەتانەدا خوا خەڵکی کردۆتە دو تاقم، تاقمی بەختەور وە تاقمی بێ بەخت.

(فَمِنْهُمْ شَقِيٌ وَ سَعِيدٌ) سەعید لە ریشەی سەعادەتەو بەمانای بەختەوەری و هاتو ساز بونی کەرەستەی ناز و نیعمەتە وە (شقی)ش لە ریشەی (شەقاوەتە) و بە واتای ساز بونی کە رەستەی گرفتاری و بێ بەختی و نەهاتی وجەزا و تۆڵە لیسەندن و بەڵایە. هەر جۆر بێت بەختەوەری و هاتو بێ بەختی نەتیژەی ئاکار و رەفتاری مرۆڤ خۆیەتی لەم جیهانەدا. ئەتوانین بڵێین: بەختەوەری یانێ: ساز بونی کەرەستەی پێگەیشتن بۆ یەك تاكیا یەك کۆمەڵ و کۆمەلگای بەرەی مرۆڤ، لە راست ئەوە، شەقاوەت و بێ بەختییە کە خەڵك گشت لێی بێزارن و ئەویش

---

١ ـ ئایەی ١٠٥ و ١٠٦ سورەی هود ١١

بریەتی یە لە: ناجۆر بونی هەل و مەرجی سەرکەوت و پێشکەوت و پێگەیشتنی تاک و کۆمەڵ. کە وا بێ هەر کەسێک لە بابەت هەل و مەرجی گیانی، لەشی، بنەماڵەیەوە یا ژینگە، فەرهەنگ کەرەستەو سۆنگەی پتری بۆ گەیشتن بە ئامانجی سەرکەوتن بەدەسەوە بێت لە بەختەوەری و سەعادەت نێزیکترە. یا بە واتایێ تر ئەوە بەختەوەر . هەرکەسیش دو چاری کەم بونی هۆی بەختەوەری و توشی کەندو کۆسپ بێ و نەتوانێ بەسەر گیرو گرفتا زاڵ بێ و سەرکەوێ ئەوە بێ بەخت یا شەقی یە.

بەڵام ئەشێ بزانین کە پایە و بنەرەتی ئەسڵی سەعادەت و شەقاوەت، و یست و لێ بڕان و لێ نەوینی مرۆڤ خۆیەتی ئەوە ئینسان: ئەنزانە، کە ئەتوانێ کەرەستەی پێویست بۆ خۆدوروست کردن تەنانەت بۆ دوروست کردنی کۆمەڵگای خۆیشی ساز بکات. ئەوە ئینسان خۆیەتی کە ئەتوانێ لەگەڵ دارو دەستە و هۆی بێ بەختی و شەقاوەت بکەوێتە ملە بە ملانێ و مل بادا، یاسەر بۆ نیرێ دانەوینێ.

پیغەمبەران لایان وا نییە کە سەعادەت و شەقاوەت هات و نەهات لە دڵ و دەرونی ئینسانا بێت یا لە ناو دەرونی بەرەی مرۆڤدا ڕوابن، چونکا تەنانەت کەندو کۆسپی ژینگەو بنەماڵە و کەلەپورو میراتیش لە ڕاستلێ بڕان و لێ نەوینی ئینسانا شیاوی گۆڕیان و بەراوەژو کردنن مەگەر ئەوە کە ئەسلی ئیرادە و ئازادی ئینسان: ئەنزان بدەینە دوا و مرۆڤ بە مەحکومی هەل و مەرجی جەبری بزانین و بەختەوەری و شەقاوەت بەزاتی یا بەشتێکی جەبری ژینگە و شتانی وەکو ئەوە دابنین و بزانین کە دیارە ئەم بیرو ڕایەش لە ڕوانگای فێرگەی پێغەمبەران و فێرگەی ئەقڵ و ئاوەزا مەحکومە. هەندێ و تویانە: کاکڵەی بەختەوەری ئەوە یە کە ئینسان لە ئاخرین پلە و پایەی ژیانا بەئیش و کاری بەختەوەرا نە دوایی بێت. و کاکڵەی شەقاوەتیش ئەویە کە ئاخری ژیانی بە کارو کردەوەی بێ خێرەوە دوایی بێت و ببڕێتەوە هەندێتر و تویانە: بەختەوەری بۆ کەسێکە کە لەچارە نوسی خەڵکی تر پەندوەرگرێ

و بێ بەختیش ئەوکەسەیەکە فریوی هەوای نەوس بخوا و بادی هەوابێت.

هەندێکیش وتویانە: چار شت هۆی بەختەوەری و چارشتیش هۆی بێ بەختی ئینسانە.

ئەو چارانەی وا هۆی هاتو بەختەوەرین ئەمانەن:

١ـ هاولف و خێزانی چاک.

٢ـ خانوی بەرگوشاد.

٣ـ هاوسێو دراوسێی شیاو.

٤ـ ئەسپ یاکەرەستەی سواری چاک.

ئەو چارانەی وا هۆی نەهاتو بێ بەختین ئەمانەن:

١ـ جیرانی خراپو بەدخو.

٢ـ ژن و خێزانی بەدخو یا ماڵ و مێردی خراو.

٣ـ خانوبەرەی تەنگو بەرتەسک.

٤ـ ئەسپو کەرستەی سواری خراپو تەقو لەق و شەق و شڕ.

لەبەر ئەوەی ئەم چوارە لە ژیانی مرۆڤدا نەخشێکی گرینگی بەر فرەیان هەیە و هۆی سەرکەوت یا تێشکانی بەرەی ئینسانن٬ باش پەرە دار بونی واتاو راوەتی بەختەوەری و بێبەختی لە ڕوانگای ئیسلامەتیدا ڕوناک ئەبێتەوە.

یەک ژنی چاک و ماڵی خۆش و دڵگیر یا یەک ماڵە مێردی باش. ئینسان بۆ لای هەمو جۆرە چاکە و چاکە کردنێک دنە ئەدا. یەک خانوبەرە و جێگاو ڕێگایەکی بەرگوشادو خۆش گیان و بیرو هزری ئینسان ئارام و دڵ خۆش و سەر خۆش ڕا ئەگرێ و ئامادەی ئەکات تا زیا تر تێکوشێ لە پێناوی ئاوەدانی ئاخ و ڕەخی زێد و ماڵ و نیشتمانی خۆی باشتر خەبات بکات و پتروقێتەوە.

جیرانی بەدخو بەلاَ خوڵقێنە، بەلاَم جیرانی چاک و شیاو زۆر بە ئاسودەیی‌وە تەنانەت بۆ

پێشکەوتن و گەیشتن بە ئامانجگەلی ئینسانی یارمەتی مرۆڤ ئەدا، یەک وەسیلەی سواری چاک وتە یار بۆ گەیشتن بەکارو بار: ئەرک و ئەسپاردەی تاکی و کۆمەڵایەتی فرە شۆینی هەیە، دیارە ئەسپی سواری لەڕو لاوازو داڵ گۆشت یا ماشینی قورازەو شەق و شڕ ئەبێتە هۆی دواکەوتن و دەردە سەریٚ چونکا هیچکاتیٚ لە کاتی پێویستا ئینسان ناگابە کارو بارە کانیدا.

پێغەمبەری مەزنی ئیسلام فەرمویەتی: ئەم چارشتە نیشانەی نەهات و شەقاوەتن:

١-گریان نەهاتن و فرمێسک نەڕشتن.

٢-دڵ ڕەقی.

٣-چاو نەزێری و تەماعکاری بۆ خرکردنەوەی ڕزق و رۆزی و پوڵ و دراو.

٤-پێی داگرتن و زیادە ڕەوی کردن لە گوناح و تاوان و گوناح کردنا.

دیارە ئەم چوار فەرمودەی پێغەمبەرە ئیختیارین و لە ئاکارو کردەوەی ئینسان خۆیەوە سەرچاوە ئەگریٚ و بەم جۆرە دورەوە خستنی ئەم کەرەستانەی هۆی نەهات و شەقاوەتە لە ژێر دەسەلاٚتی مرۆڤ خۆیدایە.

ئەگەر ئەو هەمو کەرەستانە کە بۆ بەختەوەری و بیٚ بەختی لە فەرمودە کەی پێغەمبەرا قسەمان لیٚ کرد و هەمو کەس نەخشی گرینگی شوێن دانیانی ئەوانە لە ژیانا ئەزانیٚ و هەستی ئەکات لە گەڵ هۆو کەرەستە و نیشانەی پڕو پوچا کە تەنانەت لە ڕۆژگاری ئەتۆم و تۆزقاڵەزرەو کەموسکەدا تاقمێکی زۆر باوەڕیان پێیەتی بەراوردی بکەین بەم راستەقانییە ئەگەین کە فێر کردنەکانی ئیسلامەتی تاچ رادەیەک ڕاست و بەراورد کراون. هێمان زۆرن کەسانێک کە لایان وایە ناڵی ئەسپ هات و بەختەوەری دینیٚ و ڕۆژی سیانزە بەدبەختی.

پەڕین و بازە لە باز بە سەر گوڵە ئاگرا لە چوار شەمە سوری دا بە هۆی بەختەوەر بون دائەنێن خوێندنی مامر و مریشک بە شوم ئەزانن، یا هەلاٚواسینی کوژەکەی شین و سور یا شەوە، بەردە شەوە بە هۆی دورەوە خستنی بەلاٚو جرو جانەوەرانی بەئازار دا ئەنێن، یا

ئاو ڕشتن بە شوێن خۆشە ویستانا بەڕوناکایی و باش وشکاندنی کیتەڵەی ڕەش بە شوێن دژو ناحەزانا بە دورەوە خەری بەڵاو گۆڕ بە گۆڕی ئەو دژە ئەزانن.

بە ژێر نەردیوانا ڕۆیشتن بە نەحس و پشمین کە جارێک بێ بەوە دا ئەنین کە دیارە کارە کە یان لێ تێک ئەچێ و نەهاتیانە. بەڵام **دینی پیرۆزی ئیسلام خەتی باتڵی بەسەر گشت ئەم جۆرە کارو باوەرە: ناشیاوە، نا ئیسلامی یانەدا هێناوە** بەختەوەری و شەقاوەتی ئینسان لە سۆنگەی خوو ئاکار و کردەوەی ناشیرین، ناشیاو، نەگونجاوونەخونجاوی خۆی ئەزانێ، نەک شتیێتر. هەمومان باش ئەزانین کە سەعادەت و لەزەت: (چێژە) لە ڕوانگای واتاوە زۆر لێک نێزیکن (هەر وەها شەقاوەت و رەنج) بەڵام ئەم دوانە (سەعادەت و لەزەت) موڕادیفی (هاواڵ ناو) یەکترنین وەگەیشتن بەلەزەت موڕادیفە لە تەک گەیشتن بە سەعادەتی دڵ و دەرون، هەر وەها هەڵگرتنی باری رەنج و دەردوبێ بەختی شەقاوەت نییە چونکا ئەگونجێ لەزەت و چێژیەک رەنج و دەردێکی گەورە بە دوای خویا بهێنێ و ئەش گونجێ رەنج و دەردێک بەر کوڵ و سەرەتای چێژەییکی گەورەتر لە خۆی بێت، ئەش گونجێ گەیشتن بە لەزەت و چێژە ببێتە هۆی لە ناو چونی لەزەتی گرینگتر و گەورەتر یا رەنجی ببێتە هۆی نەمانی دەردو رەنجی گەورەتر.

لە گشت ئەم حاڵانەدا واقیعیەتی لەزەت و رەنج پارێزراوە، یانێ: ئاوا نییە کە لەزەت و چێژەیەک بەرگری لە لەزەتیکی گەورەتر بکا یا ببێتە هۆی رەنجێکی گەورەتر و ئیتر بە لەزەت و چێژە نەیێتە ژمار، بەڵام ئاوەها لەزەتێک بە بەختەوەری دا نانرێ، هەر وکو رەنجێ کە بەرکوڵی لەزەتیکی لە خۆی گەورەترە یا بەرگری کارەوەی رەنجێکی گەورەترە بە نەهات و شەقاوەت و بێ بەختی نایەتە ژمارە.

بەختەوەری بە شتێک ئەوترێ کە گەیشتن بەوەهیچ جۆرە پەشیمانێک نەهێنێ، وە شەقاوەت لە شوێنێکایە کە بە هیچ ڕێگایە کا قورسی ئەو لە بەر چاو نەکەوێ. واتا: بەرەی مرۆڤ

واتای: بەختەوەری بۆ مەبەستی ئاخری خۆی هەلبژاردوە، وە واتای: شەقاوەتیش بۆ نوختەی ڕاست ئەو یانیٚ: شتێك کە بۆ هەمیشە ئەنزانو ئینسان ئەبیٚ لەوە دورەوە کەویٚ لە بەر چاویگرتوەو هەلّی بژاردوە. بە واتایی‌ٚتر بەختەوەری مەبەستی بیٚ هەل و مەرجیبەرەی مرۆیەو شەقاوەتیش لە بەر چاوکەوتوی بیٚ بەندو مەرجی ئینسانە.

جا لەبەر ئەمە ئەگەر کەسێك یا مەسلەكێ و ئایینێك بیژیٚ: کە من بەرەی مرۆڤ ئەگەیینمە بەختەوەری بەم واتایە: ئەوەی وا من ئیدیعای رابەرایەتی بەرەو لای ئەکەم شتێك نییە کە بتوانریٚ باشتر لەوە فەرزبکریٚ بەلاّم لەزەت وا نییە، ئەگەر کەسێك ئیدیعای گەیاندن بە لەزەتێکی کرد بەسە، کە بەو لەزەتو چیژەیە بگەیینیٚچ هۆی رەنجی گەورەتر یا فەوتاندنی لەزەتێکی گەروەتر بیٚ یا نەبیٚ.

لەزەتو چیژە پەیوەندی هەیە بە یەكێ هێزولێهاتوی تایبەتی ئینسان یا ئاژالّ بەلاّم بەختەوەری پێوەندی هەیە بە گشت هێزو لێهاتوییەکان و لایەن و رەخەکانی ژیانی ئینسان. لەزەتلە سەر خۆش بون یا نا خۆش بون خول ئەخوات واتا: بە تامە یا بیٚتامە، مزرە یا تفتو سۆیرو تالّ و ترشە بەلاّم بەختەوەری لە سەر بەرژەوەندی و نا بەرژەوەندی ئەگەریٚ. چیژەو لەزەت پێوەنی بە زەمانی حالّ و ئێستاکە وە هەیە، بەلاّم بەختەوەری بە زەمانی حالّو ئایەندەوە یەکسان پێوەندی لە پەل هاویشتن و پەرەدان دایە؛رەنج و لەزەتی هەر رەخە لە رەخەکانی هەبونی ئینسان بە چەشنی سەر بەخۆ ئەگریٚتەوە، بەلاّم بەختەوەری هەمە لایەنی و گشت رەخانییە.

جا هەر لە بەر ئەمەیە دیاری کردن و جیاکردنەوەی لەزەت لە رنج ئاسانە بەلاّم جیاکردنەوە و دیاری کردنی بەختەوەری لە نوختەی راستەو خۆی (بیٚ بەختی) سەختە. بەلکو لە بابەتێکیشەوە ناگونجیٚ. یەكێ زانای رەوان وگیان ناس کە تەنیاکارو باری گیان ناسی ئەزانیٚ، ئەتوانیٚ لە بابەت لەزەتو و رەنجەوە قسە بکا و بیردەربریٚ بەلاّم بیر دەربڕین لە بابەت

سەعادەت و شەقاوتەوە ئەرک و ئەسپاردەی یەک فیلەسوفە کە ئەڵێ: جیهان و ئینسان و کۆمەڵ ئەناسم.

وە نَوْعِی بیرو ڕا دەربڕینی ئەو هۆزانە سەبارەت بە سەعادەت و شەقاوەتەوە پێوەندێکی تەواوەتی بە نەوعی جیهان تێ ڕوانی و ئینسان ناسی ئەو هەیە. لەم ڕێگایەوە یەکە پێشنیاری هوزانڤان سەبارەت بە سەعادەت نەزیلەی عاسمان و ڕێسمانە و جیاوازیان زورە.

یەکێک بەختەوەری زیاتر لە بە دەس هێنانی لەزەتا و یەکێکی دیکە لە تەرکی لەزەت و مراندنی ئیرادە ئەزانێ. یەکێک بە کارو باری ئەنبوژنی و مادی ئەڕوانی و یەکێ‌تر سەرنج ئەداتەکار و باری گیانی و رۆحی یەکیک دەموکات و سات بە دەرفەت‌دا ئەنی و یەکی‌تر ئاخر بینی ئەکاتە دروشمی خۆی. بەڵام لەزەت و ڕەنج هەر وەکو بەدیهاتوی تایبەتی نەفسانی و دڵ و دەرونین ئەکەونە ژێر چاوە دیری جەرباندنو تاقی کردنەوەی کردەوەیی، زور بە ئاسانی یەکیەتی بیرو ڕا سەبارەت بەوانە پێک‌دێ.

هۆی ئەمە کە زوربەی خەڵک باوەکو هەمو ئەلین بەختەوەریمان ئەوێ بە دوی کاری جیا جیادا ئەرون و رێگای جیبا جیبا بۆگەیشتن بەو ئامانجانە هەڵ دەبژیرن ئەمەیە کە جۆری تێفکرینی تاکە تاکی ئەوانە و یا فێرگە و ئایینێ کە پێوەندییان پییەوە هەیە و بڕوا و باوەڕیان پێیەتی لە بارەی ئینسانو جیهانەوە جیایە. دیارە رەخێ تریش هەیە لەگەڵ دیاردەو ئاماژە کردن بەمەکە ئایا سەعادەت موتڵەقە یا نسبی‌یە قسەی لێو دەکەین.

ئایا ئینسان بە خۆ کرد بەختەوەر ویستە؟ لەو جیاوازی‌یەی وا لە نێوان لەزەت و بەختەوەری‌دا دەرمان خست، دیاری ئەداکە لەزەت یەک بُعْدِی ورەخی‌یە،بەڵام بەختەوەری هەمە رەخی‌یە، لەزەت یەک حاڵەتو پەدیدەو بەدیهاتوی تایبەتی دەرونی‌یە و شیاوی ئاماژە کردنی ویژدانی هەیە. بەختەوەری یەک واتای گشتی دانراوی‌یە کە لە بەراورد کردنو جەمع و تەفریقی گشت لەزەت و چێژە و رەنجو دەردێک پەیا ئەبێ. واتای بەختەوەری لە بەر ئەوەی

بۆ بەرەی مرۆڤ پەیا بو کە ئەتوانیٚ لە چیژەو رەنجا پیکەوە بەراورد بکات و بُعْدُو رەخە جیا جیاکانی بگریٚتە ژیٚر چاوەدیری ریٚگایەک بگریٚتە بەر کە بە تیٚکرایی زیاتر و تەواوتر لە چیژەو خۆشی کەڵک وەرگریٚو رەنج و دەرد بگەینیٚتە پلەی نوختە وصفر یا بیگەینیٚتە ئەو پەری سنوری کەم و سوکی بەڵام لەزەت یەک حاڵەتی تایبەتی گیانی و دەرونی یە و پیٚوەندی بە هێدیو هێمنی یەک شت یا یەک هێزو یەک لێهاتویی‌وە یا یەک ئەندامی ئینسانەوە هەیە جا لە بەر ئەمە ناسین و جیاکردنەوەی لەزەت و رەنج بە خۆکرد و غەریزەوەیە.

بەڵام ناسینو جیاکردنەوەی سەعادەتو شەقاوەت لە یەکتر بە غەریزەو بە خۆ کرد. نییە بەلکو بە ئاوەزو ئەقڵە، چ ئاوەز راستە و خۆ بڵێ ئەیناسم و جیای ئەکەمەوە یارِیٚ نیشاندەری ئینسان بیٚت لە سۆنگەی فیٚرگەو ئایینیٚکەوە کە ئەو فیٚرگەو ئایینە رِیٚ نیشاندەری راستەو خۆی بەختەوەری و سەعادەتە. هەر جۆر بیٚت بەختەوەری غەریزی نییە.

جا لەبەر ئەمە کە ئەوتریٚ هەرکەس بەخۆکرد بەختەوەری ویستە و هەمو خەڵک ئەچیٚ بە دوی سەعادەتا راست نییە، ئەوەی کە هەمو خەڵک بە دویدا ئەچیٚ لەزەتو چیٚژەیە، تەنیا ئەوکاتە ئەتوانین بڵیٚین: کەسیٚک بە دوی بەختەوەریدا ئەروا جا چ راست‌بِروا یا خوار کە لە راستیا دانیشتبیٚ و لیٚکیدا بیٚتەوە و سودو زیانی پیٚکەوە هەڵ سەنگاند بیٚ و لە نیٚو ئەوانە دا ریٚگایەکی هەڵ بژارد بیٚ. کە وا بو لە وەرامی ئەم پرسیارە داکە ئایا ئینسان بەخوکرد بەختەوەری ویستە ئەبیٚ بڵیٚین: ئەگەر مەبەست ئەمەیە کە هەموی خەڵک بە دوی گوم بەری بەختەوەریدا ئەرون شتیٚک هەیە ئەویش ئەوەیە کە لە ناسینو جیاکردنەوە دا بەلای زۆرەوە توشی هەڵە ئەبن، راست نییە چونکا زۆربەی خەڵک لە دڵ و دەرونی خویان پەیرەوی ئەکەن نە لە ئەقڵ و ئاوەز و چیٚژە و لەزەت ویستن نە لە بەختەوەرییەوە ئەگەریش مەبەست ئەمە بیٚ کە ئەقڵ و ئاوەزی ئینسان بەختەوەری ئەو ئەناسیٚو دیاریو نیشانەی ئەکا لە رِوی سرشتەوە بە دوایدا ئەچیٚ، ئەمە مەبەستیٚکی دروستە.

بەختەوەری و ئارەزو

دیارە هەر کەسێک یەک زنجیرە ئارەزوگەلێکی هەیە و زۆر تامەزرویەکە بەوانە بگا جا ئەگەر بەو کەسە بگوترێ بەختەوەری خۆت بێژە بزانین کە لەچ شتانێک دایە تابوت ساز بکرێ ئەو کەسە هەر کارو نیاز و ئارەزوەکانی خۆی بە زمان هەڵدەریژی و دوپاتەیان ئەکاتەوە وەدەریان ئەخاتە دەرەوە. هەندێ کەس وای دائەنین کە بەختەوەری بریەتی‌یە: لەگەیشتن بە ئارەزو و سەرکەوتن‌و بەدەس هینانی مەبەستی پێویست. وە هەر کەسێک کە بە ئارەزو و، مەبەستە پێویستیەکانی خۆی گەیشتبێ بە بەختەوەری تەواوەتی گەیشتوە هەر کەسیش کە بە هیچ ئارەزویەک‌لە ئارەزوەکانی خۆی نەگەیشتبێ بەدبەختیکی تەواوە و هەرکەسیش کە بە هەندێک لە ئارەزوەکانی خۆی گەیشتبێ هەر بەو نیسبەتە کە بە ئارەزوی خۆی گەیشتوە بەهەندێ لە بەختەوەری یەکانی خۆی گەیشتوە.

نەتیژە: بەختەوەری ئینتهاکەی لەم بیچمەڕاگەیندراوە، کە وابو (زرینگ) ستەمێکی نەتەنیا سەبارەت بەو (نازرینگ) نەکردوە بەڵکو تازە ئەو پەڕی خزمەتیشی بەم چینە (نازرینگ) ە ناموروەڤە کردوە.

بەڵام ئەگەر بێژین: بەختەوەری بریەتی‌یە: لەگەیشتن بەو پەری خۆشی گونجاو وە دورەوە خستنی زۆربەی رەنج یاگەیاندنی پلەی دەردو رەنج بە نوختەی ئاخر بە واتایێ‌تر ئەگەر بێژین بەختەوەری بریەتی‌یە: لە فیعلیبەت‌گەیشتن بە هەمو هیزو لیهاتوەکانی مادّی و مەعنەوی وجودی ئینسان، وە دور خستنەوەی زۆربەی بەر هەلست‌و دژواری و د ژایەتی ئەوانە کە هەر ئەوانەش ئەبنە هۆی دەردو ئازارچ ئینسان خۆی بە هەبونی ئەو لێهاتوی‌یانە ئاگادار بێ یا نەبێ‌وە چ بزانێ کە جیهانی ئافەرینیش هەل و مەرجێکی تایبەتی بۆ ئەو ساز کردووە کە لە ریگای ئەو لێها تویانەوە بە بەختەوەری بەگا یا نەزانی لیرەوە ئەبێ بێژین: هەرچەند چینی

زرینگ و چروسینەرو چەوسینەر توانیویەتی رازی بونی چینێ تر ساز بکاتەوە هەرچەندە ئەم چینەش وا ئەزانی گەیشتونەتە بەختەوەری کاملُ لە هەمان کاتا هەندێ لە بەختەوەری ئەم چینە بە هوێ چینی زرینگ کورِوسێنرا وەتەوە و رفێندراوە یانی چینی زرینگ ملهوری و ستەم و زولّمی لە چینە کەی تر واتا: چینی نا زرینگ کردوە.

بەڵکو زولّمێک کە بەم جۆرەیە لە ستەمێک کە هۆی نارازی بونی ئەو چینەیە زۆر ناحەزو کرێتترە چونکا ستەمێک کە ئەو کەسە یا ئەو کەسانە هەستی پێ ئەکەن وەکو نەخوشێکی دەردەدارە کە هەستی دەردەداری نەخۆشەکە بە جولە جوڵ ئەخات کەبرِوا چاری بکات بەلاّم ستەم بە چەشنی بەرو وەکو نەخوشێکی بێ دەردە کە هەرگیز نەخۆش لە بیری چارەیدا نییە کە لای بات ئەو پەری خزمەت و راژەیەک کەچینی زرینگ و «مورەفەه» بەم چینە نازرینگەی کردووە،ئەمەیە کە لەبەر ئەوە رازی کردون دەردو ئێشی ئەوانی لە ناو بردوە بەلاّم، بەختەوەری تەنیا «ئاسودەیی» وەبێ دەردوئێشی نییە بەختەوەری یەک واتای عەدەمی (نەبونی) بە واتای نەبونی رەنج و دەردنییە بەختەوەری پێی راگەیشتنی هەمو لایەنی خۆشی و رەحەتی و سودو چێژە و لە زەتگە لە. بەڵکو هەر وەکو وتراوە: ئەم جۆرە دەردەداری یانە لەگەڵ دەردەداری لەش و لاری وەکو چاوێشە دیانێشە (ددان ئێشە) بەراورد ناکرێن و ناتوانرێ لابردنی ئەوانە بە خزمەت وراژە دابنرێن.

ئەم جۆرە دەردەداری یە لە سوێنگەی بێداری و وشیاری کومەڵەوەیە سوک کردن بەم جۆرە خۆی جرم و جینا یەتێکی ترە،خوزیا و بریا و زاری لە نەخۆشی دایە کاتی نەخوشی هەموگیان و لەش لە بێداری دایە.

هەر کەسێک بیدارترە پرِ ئۆف ترە

هەر کەسیش وشیارترە رِوسورترە

سا بزانە ئەم بنەرەتە ئەی ئەسلّویست

هەر کەسێک دەردە دارترە ئەو بڕندەترە

بەشە کانی بەختەوەری:

بەختەوەری ئەگەر بیدەینە پاڵ ئینسان کە هەویریکە لە لەش وگیان ئاوێتە بوە، هیچ بەش و کەرتێکی نییە لە یەک شت زیاتر هیچێ لەگۆڕا نییە. بەلاّم ئەگەر لەش و گیان جیا دابنێن دیارە بەختەوەری ئەبێتە دو بەش: بەشی لەش و بەشی گیان. بەختەوەری لەشی بریەتی‌یە: لە پێ ڕاگەیشتنی هەمە لایەنە وکاملّی لەزەت و چێژەی لەش و لاری بە لە بەر چاو گرتنی مادەو هێزو، و زەو کەم و کوڕی لەزەت و چێژەو دورەوە خستنی ئەو پەری دەردو رەنجی لەش و لاری.

بەختەوەری گیانی و رۆحیش بریەتی‌یە: لە پێی ڕاگەیشتنی هەمە لایەنە و کاملّی لەزەتی رۆحی وگیانی، وە دور خستنەوەی ئەو پەری دەردەداری رۆحی و گیانی.

وە هەر وەهاش ئەتوانرێ بەختەوەری هەر ئەندامێک لە بەختەوەری ئەندامیێتر جیا بکەینەوە و بەختەوریش سەبارەت بە وزەو هیزو ئەندام دا بەش بکەین: بەختەوەری دیتن: (چاو) بەختەوەری بیستن یا «گوێ». بەختەوەری ئاوەز یا هێزی ئاوەزی وهی‌تر. بەلاّم هەر جۆر بێت بەختەوەری لە لەزەت جیایەو ئەو نییە، بەختەوەری دیتن لەگەلّ چێژەو لەزەتی دیتنا جیایە.

ئەگونجێ شتێک بۆ دیتن لەزەت و چێژە بێت بەلاّم لەو بارەوە کە خودی دیتن و چاو هۆی زیان بێت‌بە بەختەوەری نەیێتە ژمارە، واتا: بەختەوەری بدەینە پاڵ هەر شتێک یا نیسبەتی بدەینە پاڵ ئەم مرۆڤ یا ئەو ئینسان نابێ لایەنی هەمە لایەنی ئەوە لەبەر چاو نەگرین. بەراوەژوی لەزەت و چێژە واتا: ئەتوانین لەزەت و چێژە بدێنە پاڵ ئەم شتەوئەو چتە کە.

پلەو پایەی بەختەوەری:

هەر وەکو لەزەت و رەنج کە، مەبنای ئەسڵی سەعادەت و شەقاوەتن پلەو پایەییکیشیان هەیە وە تاکەکانی بەرەی خەڵک سەبارەت بە وزەی وەرگرتنی لەزەت و چێژە لە یەک پلەو پایەدانین بۆ وێنە پلەی لەزەت و چێژەییک کە یەکێک لە زانست یا عیبادەت یا جوانی و خوشیکی یا چاکە وکار چاکی، وەتەنانەت لە خورد نو خوردانە وە تێکەڵی لەگەڵ ژنا (تێکەڵی ژن و پیاو) تەنانەت تێکەڵی پیاو لە تەک کچ و ژنی جوان و جەوانا لەزەت و چێژە زیاترە تا لە تەک ئافرەتی پیرو پاتالا، چونکە کچ و ئافرەتی جوان نوری زور ترە- هەر لە بەر ئەمەش لەزەتی تێکەڵی لە تەکیا زیاترە. دیارە لە سەر بەڵێنی شێخی ئیشراقی کورد، تێکەڵ بون لەگەڵ ئافرەتی جوانا لەگەڵ تێکەڵ بون لە تەک ئافرەتی پیرا پلەو پایەی لەزەت و چێژەیان زۆر لێک تر جیان.

یەکێک یەک لێهاتویی لە بیچمێکی بەهێزدا هەیە، یەکێکی تر کزو بێتین ئەو لێهاتوییەی تێدایە واتا: ئەو لێهاتوییەی زۆر کەم تێدایە کە وابێ بەرەی مرۆڤ لە باری هەبونی وزەوهێز و لێهاتوییەکانی خۆرسک و خۆکردی جیا ئافەردیدە کراون، جا هەر لە بەر ئەمە گەیشتن بە چێژەو (لەزەت)و بەختەوەری جیان. سالەم روانگایەوە پلەو پایەی بەختەوەریش لێک جیان وە تاکی بەرەی مرۆڤ لە یەک پلە لە بەختەوەری‌دا نین، تازە سەرە ڕای ئەمانەش هۆی لاوەکی و دەرەوەیی کە لێهاتویەکان بەکردەوەو فیعلییەت ئەگەینێ وە یا بەر هەڵست بۆ رەنج و دەرد پێک دەهێنێ بۆ هەمو کسێک یەکسان ساز نابێ، دیارە بەختەوەریش کە بەم هۆیانەوە پێوەندی هەیە جیایە بەختەوەری ئیستیفای هەمە لایەنی‌یە ئەم سود وەرگرتن و ئیستیفای هەمەلایەنی‌یەش ئەگونجێ ئاوەها نەبێ، لێرەدایە ولەم‌بارەوەیە، بۆ سەعادەت و بەختەوەری پلەو پایەییک پەیا ئەبێ.

لەوەی تائێستا باس‌کرا دەرکەوت کە بەختەوەری پێوەندێکی تەواوەتی بە

بزوتنەوەو سەیری پیگەیشتن و گەیینی ئینسان بە کەمالاتێکە کە بیلقوە هەیەتی. سا بەختەوەری پێوەندی بە بزوتنەوەی مرۆڤ خۆیەتی خۆیی بەڵکو ئەتوانین بیژین: بزوتنەوەو جم و جوڵ لە ملایەوە خۆی بەختەوەری یە، هۆیی گەیشتن بە کەماڵ واتا: بەختەوەری خۆیەتی بەختەوەری و کەماڵ هاوماڵ و هاواشان و هاورِ کێفی یەکن. ئێستە ئەتوانین بە یەک واتا و بیریکی بەرزتر لە بابەت بەختەوەری یەوە نیزیک بکەینەوە. بەختەوەری و بونەوەری و وجود هاوماڵ و هاوشان و هاورِکێفی یەکترین بژمیرین، هەر بونەوەرێک بە گۆیرەی گونجایشی خۆی و دەرەتانێ کە هەیەتی لە بەختەوەری سود وەر ئەگرێ، گونجایش و دەرەتانی هەبونی هەر بونەوەرێک بە گۆیرەی نێزیکی ئەوە لە کەوانەی نزمی یا کەوانەی بەرزی بۆلای سەر چاوە و بناوانی بێ برانەوەی هەبون و هەبونی دەر کەخودایە، دیارە بونەوەران بەو پێیەی والە سەر چاوەی بێ برانەوەی هەبونی دەر نێزیکن لە بەختەوەری سود وەر ئەگرن، وە هەر بەو پێیەی وا لەو دورن توشی بێ بەختی دێن.

لێهاتوی مرۆڤ بۆ گەیشتن بە بەختەوەری راستەقانی بەو هەمو نوێنگە جیا جیا یانەی وا هەیەتی بریەتی یە: لە لێها تویی بۆ گەیشتن بە پلەو پایەی قوربی ئیلاهی. (**یا اَیُّها اْلاِنْسانُ اِنَّکَ کادِحٌ اِلیٰ رَبِّکَ کَدْحا فَمُلاقیهِ**)[1]. واتائەی ئینسان، تۆلە تەقالایکی پرِ ماندو بونایی بۆ گەیشتن بە خوای خۆت، سا پێی ئەگەی.

هۆیی بەختەوەری:

لەو قسەو باسە گرینگانەیە بەڵکو لە روانگای راستییەوە گرینگترین قسەو باس سەبارەت بە بەختەوەری باس و قسیە کردنە لە بابەت سۆنگە و هویەکانی بەختەوەری. لیرەدا چەن پرسیارێک هەیە وەکو:

۱- ئایا لە بنەرەتا هۆ یا ئەو هۆیانەی وا لەراستیدا مرۆڤ بەختەوەر ئەکەن هەن یا

۱- ئایەتی ٦ سورەی ٨٤ الانشقاق

بەختەوەری لە خەون و خەیاڵ بەو لاوە شتێ‌تر نییەو لە جیهاندا ئەوەی وا ئـافەریدە کراوە دەردو رەنج و توشیو بێ‌بەختیو ماندو بون و رەنجە رویی و رەنج بەخەسـاری و هۆیەکانی ئەوانەیەو بەس. هەروەکو ئەزانین کورێ زۆر لە فەلاسیفەی قەدیمو جەدیدی جیهان بەدبینیان کردۆتە دروشمی خویان وئاوابیر ئەکەنەوە. دیارەکە ئەم جورە بیرکردنەوەیە لەگەڵ فەلسەفەی ئیلاهیدا شیاوی بەرانبەری کردن و بارتەقایی نین، لە نێوان فـەلاسیفەی ئیلاهیدا لەم جۆرە کەسانە پەیا نابن بەڵام فەلسەفەی مادی وئەبوژەنی لە داوێنی خۆیدا لەم جۆرە کەسانەی زۆر پەروەردە کردوە، ئێستا دەرفەتی قسەکردن لەم جۆرە مەبەستانە نییە.

٢ـ ئایا هۆی بەختەوەری تەنیا یەک شتەو ئینسان ئەبێ ئەو تاقە شتە پەیا بکات یا ئەوەیە کە بەختەوەری لە بارمتەی چەن هوو سۆنگە دایە؟

٣ـ ئایا ئەو [illegible] انا بە نهێنی هەیە یا لە جیهانی دەرەوەیە و ئەبێ لە دەرەوەی و جودی خۆی بۆی بگەرێ؟ و یا بە شێ لە هۆی دەرونی و بەشێکیش بیرونی و دەرەوەیی یە؟

٤ـ ئەگەر هەمو ئەو هۆیانە یا هەندێ لەوانە لە خودی ئینسانا نهێنی بێت ئایا لە لەش و لار و هێزی لەش دایە یا لە گیان و هێزی گیانی دایە؟ و یا هەندێکی لە لەشاو هەندێکیش لە گیانایە؟

ئەمانە مەبەستگەلێکی زۆرن کە شیاوی قسەن و قسەش لە بابەت ئەوانەوە فرە گوتراوەو کورتەی هەمو ئەوانە ئەمەیە کە سەر چاوەی بەختەوەری لە ناو دەرون و هەناوی خۆتا ئەبێ بدۆزیتەوە، زۆربەی ئەم خودان بیرانە بەختەوەرییان بە ئاسودە بون لە دەردو رەنج داناوە. وە رایان گەیاندوە تیکلاوی لە تەک جیهانی دەرەوەیی دا ئەبێتە هۆی دەردو رەنج. وە هەرچی ئینسان زیاتر خۆی لە جیهانی دەرەوەیی بێ نیاز بکات و پێوەندی خۆی لەگەڵ دەرەوەدا ببڕێ لە بەختەوەری کە بێجگە لە رزگاری لە رەنج شتێک نییە زیاتر سودو کەڵک وەر ئەگرێ.

له فەلسەفەو تەسەوفی هێندی و بیرو هزری بودا و هەروا لە فەلسەفەی فەلاسیفەی کەلبی یونانکە (دیوژین) ناودارترینی ئەوانەیە، وە هەروا لە بیرو هزری مانی و پەیرەوانی ئەو بەم جۆرە بیرو هزرەوە زیاد ئەبینین. بە داخەوە ئەم جۆرە هزرە کە لە بەدبینی فەلسەفی‌یەوە سەرچاوە ئەگرێ و لە تەک تەوحیدی ئیسلامەتی‌دا زۆری دژایەتی و جیایی هەیە لە سۆنگەی تیکلاوی و بڵاو بونەوەی هزرو بڕوای نەتەوەگەلێک کە بەم جۆرە بیرو هزریان ئەکردەوە لە نێو موسوڵمانانا بە نێو تەقوا و خۆ پاراستن و تەرکی دنیا وە یا بە ناو دەروێش و سۆفی بونەوە کەوتە برەو، و وەها وزەی گرت کە لە بەر چاوی هەندێ لە خەڵک بێ سرنجدان و تێ روانین کەوتە ریزی پێدا ویستەکانی ئیسلامەتی یەوە.

تاقمێ‌تر سەر چاوەی بەختەوەری بە جیهانی دەرەوە ئەزانن و ئەڵێن: ئینسانو ئەنزان بەشێکە لەم جیهانە و لەژێر شوێن تێکردنی هۆیەکانی ئەم جیهانەدایە و کەوتۆتە ژێر شوێن تێکردنی هۆیەکانی جێهانێ کە ئینسان ئەتوانێ بەژیانی خۆی درێژە بدات‌و لە لەزەتو چێژە سود وەرگرێ، ئەوەی وا ئینسان لە لایەن خۆیەوە هەیەتی هەژاری و نیازە، لەزەت‌و چێژە لە بەر جۆرێ وەرگرتنی شوێن تێکردنی ئەسەبی کە لە هەندێ هۆی مادی و ئەنبوژەنی‌یەوە پەیا ئەبێ وەکو شوێن تێکردنێک کە ئەعسابی چاو لە دیتن‌وە ئەعسابی زارو زوان‌و دەزگای هازیمەلە تەماس لە تەک خۆراکا و ئەعسابی لەمسی لە ساوانی لەمس کردنی ژن و مێرد لە یەکترین‌دا، پەیای ئەکەن تەنیا شتێک کە ئەتوانین بێژین لە دڵ ودەرونی ئینسانەرە هەڵدە قوڵێ دەردو رەنجە، کە لە سۆنگەی کەم بونی خۆراک یا کەم بونی شتێ‌ترەوە پەیا ئەبێ و سەر هەڵ ئەدا.

بە بڕوای ئەم تاقمە بەختەوەری لە سەتاسەت پێوەندی لەگەڵ هۆی دەرەوەیی‌دا هەیە. بەڵام بێ بەختی و رەنجەرۆیی ئەگونجێ هۆی ناوەوەیی هەبێ واتا: لەکەم و کوری نیازگەلی مادی و ئەنبوژەنی‌یەوە پەیا بێ و ئەشگونجێ هۆی دەرەوەیی بۆ بێت وەکو رەنجێ کە مرۆڤ لە

سۆنگەی لێدان، زیندان بون‌یا زەوت کردنی مافی خۆی لە لایان نەیارانەوە توشی دێ.

مادی مەسلە کان لە بابەت هۆیا هۆیە کانی بەختەوەری‌دا ئاوا بیرو را دەر ئەبرن.

بیرورایێکی سێهەمیش هەیە و ئەویش ئەمەیە کـە بـەختەوەری تەنیـا لە دڵ و دەرون یـا دەرەوەزانین توندرەوی‌یە، ئینسان نە و ایە کە بتوانێ لە هویە کانی دەرویی بێ‌نیاز بێت و بێ یارمەتی خواستن لەوانە بگاتە کە ماڵ و بەختەوەری (بەزاراوەی فەلسەفی مرۆڤ بونەوە رێکە موستە کفی بەزات‌و باتنی زاتیش نییە) مرۆڤ نەوایش وە چەو دوکەڵ دوکەڵە (:طُفَیْلِی‌یە) کە هەمو خۆشیە کانی ئەبێ لە دەرەوە دابین بکرێن. ئینسان دڵ و دەرونی پڕ و تەژی‌یە لە چێژەو لەزەت کە ئە گەر بتوانرێ ئەوانە هەڵە نجێنن لە چێژەو لە زەتی مادی و ئەنبوژەنی دەرەوەیی پڕ مایەترو گەورەترو بێ نیاز کارەوەترە.

ئەم هزرو رایە نادوروستە کە لەزەت‌و چێژە تەنیاوە تەنیا لە نەتیژەی شوێن تێگردنی مادی عەسەبی پەیا ئەبێ و سەر هەڵ ئەدا ئە گونجێ چێژە و لەزەتیک بۆ ئینسان پەیا بێت‌کە هیچجۆرە ریشەی مادی و عەسەبی نەبوبێ و لە تەك سۆنگە کـانی دەرەویـی مـادی و ئـەنبوژەنیشدا پێوەندێکی نەبوبێ.

لێرەدا ناتوانین لە پلەی نەفی یا ئیسبات‌و هێنانەوەی بەڵگە بۆ ئەم قسە راوەستین. زانایانی رۆحی پەیرەوی ئەم بیرو رایەن. خوا ناسانی مەزن تەقەلایان داوە کە ئەم جۆرە چێژانە بناسێنن و لەزەتی ئەنبوژەنی لە راست ئەم چێژانەدا بە کەم دا بنێن بە بڕوای‌خـوا نـاسان ئینسـان بـە جۆرێکی وەها بونەوەرێکی رەسەن‌و ئەصیلە کە خۆی ئەتوانێ بۆ خۆی کۆزانێك لە چێژە بێت بەڵکو زریاییێکی بێ‌بن لە بەختەوەری بێت.

زۆر بـــەد نـــمە کـین وریٚ نەنـــاسین

نـــانی تـــۆ دەخـــوێن و بێ‌سپـــاسین

ئـەی خـوایـە بـە دڵ نـەزانـە شـەپۆل

خـوٚت فـێری سپـاسی کـەی بـە پـوٚل

زۆربەی زانایانی جیهان بەختەوەری هەم بە پێوەندی‌دار بە هۆیەکانی دەرونیو هەم بەهی دەرەوەیی ئەزانن هەرچەند لە دیاری کردنی پلەی نرخاندن و دەس تێ وەردانی هۆیەکان‌دا جیا جیایی بیرو رایێ زۆریان هەیە.

ئەرەستو هۆی بەختەوەری ئەکاتە سیێ بەش: دەرەوەیی، لەشی،گیانی، وە هەر یەکە لەو سیانە لە سێ هۆدا کورتی کردونەتەوە، بەم جۆرە:

١ـ هۆی دەرەوەیی: سامان و دارایی، پلە و پایە، خزم و کەس و کار

٢ـ هۆی لەشی: ساغ بون، هێزو وزە، خوشیکی.

٣ـ هۆی گیانی: حیکمەتو رێئوٚنی، دادگری، دلێری و نێری.

دیارە ناتوانین هۆیەکانی بەختەوەری تەنیا بەوانە دانین کە ناومان بردن لە هەرکامە لەو سێ بەشەی سەرەوە ئەتوانین هۆی تریش بهێنینە ژمار وەکو ژینگەی کۆمەڵایەتی یارمەتی دەر بۆ پێش‌کەوتن، ئازادی، لە ئەمانا بونی ژینگەی خۆرسکو خۆکردی و جوگرافیایی یارمەتی دەر.

رەچەڵەکی بەرزو پەسەند، مناڵ و زاروڵە، خێزانی شیاو، دۆستی خوێن گەرم و نێزیك (لە هۆیەکانی دەرەوەیین) دەنگ و ئاوازی خۆش،کاروئیش، چاکەو چاکە کردن و پیاوەتی (لە هۆیەکانی لەش‌و لارن). بڕوا و ئیمان، سرنج دان و دڵ نەرمی بەرزو باش هەواڵ، ساغی گیانی، لێبرانی قەوی، لێهاتوی هونەری و فەن و فوتی و شتانی تری وەکو ئەوانە (لە هۆیەکانی گیانین).

هەندە، هۆیەکی بەختەوەری هەیەکە لە نێوان گیان‌و لە شاهاو بەشە، وەکو: عیبادەت، هەندێ لە نێوان گیان و لەش‌و دەرەوییدا هاو بەشە، یانێ: پێوەندی بەگشت ئەمانەوە هـەیە وەکـو پەراوەو کتێب.

دور نمایەک لە یەک زنجیرە قسیەو باس

لێرەدا قسیەو باسی تریش هەن کە لە بەر درێژ دانە درین لە راڤە کرنی ئەوانە خۆ رائە گرین وەکو: نرخاندن، پلەو پایەی دەس تیوەردانی هۆیەکان یانێ: کێهە هۆ، هۆی یەکەمە و کێهە هۆ، هۆی دوومە، بە واتاییٚ‌تر لە سەتا سەتی ئەم هۆیانە چەندەیە،کێهە هۆ یەک لە سەتایەو کێهە دەلە سەتە و یا زیاترە؟

یەکیٚ‌تر ئەمەیە کێهە هۆ لە مەرجەکانی ستونی بەختەوەری دیٚتە ژمارە کە بە نەبونی ئەوانە بەختەوەری دابین نابیٚ.

یا کێهە هۆو مەرجێکە کە بە ستون نایێتە ژمارە وە هەبونی ئەو هۆیە کەماڵ و پلەو برەوی بەختەوەری، بەختەوەری زیاد ئەکات بەڵام نەبونی ئەو هۆیە بەختەوەری ناکاتە بیٚ بەختی و نەهات.

یەکیٚ‌تر ئەمەیە کە کێهە لەو هۆیانە هۆی راستەو خۆن و کێهە راستە و خۆنین؟ یانیٚ: هۆی: هۆن.

یەکیٚ‌تر ئەمەیە کە ئایا هۆیەکانی بەختەوەری‌لەگۆڕانان یا سابتن؟ واتا: ئایا یەک‌شت کە لە یەک زەماندا بۆ مرۆڤ هۆی بەختەوەری بێت لە هەمو رۆژگارێکا بەوجۆرەیە و هەر واشە یا ئەگونجیٚ یەک شت لە یەک زەماندا هۆی بەختەوەری بێت بەڵام زەمانیٚ‌تر هۆی بەختەوەری و هات نەبیٚ بەڵکو هۆی بیٚ بەختی و نەهات بێت؟

ئایا ئەگونجیٚ بۆ بەرەی مرۆڤ یەک بەرنامەیێک هەبیٚ کە هەمو جۆرە بـەختەوەریێک بگرێتە بەر، هەر چەندە لە سۆنگەی وەحی و نبوەتەوە بێتە گۆڕیٚ کە بۆ هەمو زەمانێک بەس بیٚ؟

یا لە بنە رەتا ئاوەها شتێک محاڵە؟ ئەوانەی دژی ئەدیانن لەم رۆژگارە دا ئەم قسە دەهێننە گوڕیٚ و ئەبێژن کە ئەدیان لە رابوردودا هۆی بەختەوەری و سەر کەوت‌و پێشکەوتی بەرەی

مرۆڤ بووه بەڵام لەم رۆژگارە دا بەر ئاوە ژوی رابوردو هۆی بەد بەختی و چارە رەشی و دوا کەوتن و نزم بونەوەیە. ئەم باسە لە روانگای دینی پیرۆزی ئیسلامەوە بە تایبەت کە دوایی هێنەرو جوانی ئەدیانە و داب و دەستورە کانیشی بۆ گشت زەمانێکە زیاتر جێگای تێ روانین و سرنج و لێکۆڵینەوە.

لەمەدا کە هەندێ هۆی بەختەوەری ئەگۆڕێن و لە گۆڕاندان هیچ شکێک نیە هەر وەکو نە گۆڕانی هەندێکیان هیچ شکێک نیە، بەڵام ئەبێ پێ و دانێک بەدەس بهێنین کە چ هۆیەک یا هۆگەلێک ئەگۆڕێن وە چ هۆیەک ناگۆڕدرێت؟ وە ئایا ئەتوانین بێژین هۆی راستە و خۆی بەختەوەری سابتە و هۆگەلی هۆی راستەو خۆ لە گۆڕاندان وە داب و دەستوری تا ئەو شوێنەی کە پێوەندی بە هۆگەلی راستەو خۆوە هەیە سابت و ناگۆڕدرێ، وە تا ئەو شوێنە کە پێوەندی بە هۆگەلی هۆیە کانەوە هەیە ئەگۆڕدرێ وە ئەگەر بمانەوێ سەبارەت بە موقەرەراتی ئیسلام لەم باسەوە قسە بکەین قسە و باسێکی بەر فەرە دێتە گۆڕ.

ئەشێ بزانین کە ئایا بەختەوەری موتڵەقە یا نسبی یە؟ ئایا شتێک کە هۆی بەختەوەری یە بۆ گشت تاکێک و بۆ هەمو نەتەوەیێک و لە هەمو مەڵبەندێکاوە بۆ هەمو نیژادو رەچەڵەیەک یەکسان هۆی بەختەوەری یە یا هۆگەلی بەختەوەری و داب و دەستورێک کە بەرەی مرۆڤ ئەگەیێنێتە بەختەوەری لە روانگای تاکەوە یا بگرە بەلانی کەمەوە لە روانگای نەتەوە گەلەوە و لە مەڵبەندو رەچەڵەکی جیا جیاوە بەلە بەر چاو گرتنی جیاوازێک کە لە بیرو راو خووئاکار و هەستان و دانیشتنا لە بابەت رۆحی و لەش و لاری یەوە هەیانە ئەبێ لێک جیا و از بن؟

وە ئایا ئەگونجێ یەک قانون بۆ هەمو جیهان و بۆ هەمو تاکێک و بۆ هەمو نەتەوەییک وە لە هەمو مەڵبەندێکا یەکسان ئەبێتە هۆی بەختەوەری.

یا نا؟ هەر وەکو ئاشکرایە ئەم باسەش لە روانگای بەرانبەری یەوە لە تەک موقەرەراتی ئیسلامەتی دا زۆر شیاوی سرنج و ورد بونەوەیە.

ئەمانە یەک زنجیرە قسەو باسن کە ئێمە لێرەدا ناچارین بە نیشاندانی دور نمایەک لەوانە قنیات بکەین ئەگینا یەک کتێب بەزەحمەت بۆ ئەم باسە بەس بێ.

ئایا ئینسان بۆ گەیشتن بە بەختەوەری نیازی بە رێگا نیشاندەر هەیە؟

ئەگەر بەختەوەری بریەتی بێ لە چێژەو لەزەت وە بێ بەختیش بریەتی بێ لە دەردو رەنج وە چێژەو لەزەتگەلیش و رەنجیش کورت کرابنەوە لە سەر چێژەو لەزەت و رەنجگەلی تایبەت بە لەش و لارەوە، لە سنورێکا بێ کە یەک ئاژەڵ هەیەتی کە پێ بە پێ هەڵدانی تەبیعی و جسمانی خۆی بە حوکمی غەریزە کە تەبعی ئەوانە ئەناسێ و لە وجودی ئەوانە ئاگادار ئەبێ، نیازی بە رێنیشاندر نەبوەو نیەتی، هێمانیش ئەگەر نیازی ئینسان کورت کرابنەوە لە سەر ئەندازەیێک کە خۆی بە لانی کەمەوە بەوزەی ئەقڵ و عیلم نیازی خۆی لە هەر بابەتێکەوە دەرک بکاتو لە نەتیژەدا بتوانێ دور نەمایەک لە بەختەوەری خۆی ببینێ و جیای کاتەوە و بیناسێ هێمان بەسە بۆ ئەوە کە بەرە بەرە لە رێگای زانست و پەرەدان بە شارستانی یەت و ژیارو هەرە وەزو پیشە رێگای خۆی ببڕێ.

بەڵام بەختەوەری تەنیا چێژە و لەزەت و دەردی غەریزی نیە، بەڵکو مەبەست نیاز گەلێک نیە کە وەکو نەخۆشی و ئەمینی دیارو لە بەر چاوبێت کە بێژین بەرەی مرۆڤ ئاخریەکەی لە رێگای تێکۆشانەوە رێگای رزگاری خۆی و هۆی بەختەوەری خۆی ساز ئەکات دیارە قسە لە یەک یا دو نیاز نیە.

نادیارترین شت بۆ ئینسان، ئینسان خۆیەتی و لێهاتوەکانی نهێنی و پێگەیشتنێکە کە لە وزەی دایە، بەو هەموە پێشکەوتنە گەورانەوە کە لە زانست و هونەرو پیشەدا دەس بەرەی مرۆڤ کەوتوە، وە بەو هەموە دۆزینەوە: (کەشفیات) سەر سوڕ هێنەرانە کە لە جیهانی جەمادات و نەباتات وگیاندارانا بەدی هاتوە هێمان ئینسان بە نەناسراوی ماوەتەوە.

مرۆڤ توانیویەتی لە دەرونی ئاتۆمدا و لە هەوای جیهانی دا لە روانگای عیلمیەوە بیرو راو

هزری خۆی یەک بخات، بۆ وێنە سەبارەت بە دۆزینەوەی نەوت و گازو ئۆرانیوم و سازکردنی رادیو، تلویزیون و پێوەندی دڵ و جەرگ و چونە ناو کورەی مانگ و شتانی تری وەکو ئەمانە... بەڵام مرۆڤ هێمان لە بابەت بەختەوەری یەوە و رێگایەک کە مرۆڤ ئەبێ بۆ دابین کردنی بەختەوەری خۆی بیبڕێ هزر و بیرو رای خۆی بە تەواوەتی یەک نەخستوە، هەر بەو ئەندازە یە کە زانایان و هۆز انڤانان و پیتۆلان و فەلاسیفە لە کەوناراوە لەسێهە هزار ساڵ بەر لەمە بیرو رایان جیا بوە هێمانیش لەم کات و چاخەش دا هزرورایان لێک جیایە بۆ چ؟

بۆ ئەوەی دەرونی کەموسکە توزقاڵە زەرە ناسراوە بەلام ئینسان هێمان نەناسراوە و بە نەناسراوی هەروا ماوەتەوە. تەکوز کردن و هێنانە گۆڕیی بەرنامەی بەختەوەری ئینسان، لەمەوە سەرچاوە ئەگرێ کە تەواوی لێها تویی کان و گونجایشە کان و پێگەیشنە کانی ئینسان وگشت ئەو رێگایانەی وا بۆ پێشگەیشتنی ئینسان بناسرێ هەرچەن ئەوانەش سەر لە بێ دوا بڕان ئەساون.

مەگەر بەختەوەری بێجگە لە گوڵ کردنی هەمو لێها توەکان و پڕ بونی هەمو گونجایشەکان و دیاری دان و ئاشکرا بون و هاتنە گۆڕیی گشت هێزو وزەکانو پێوانی راستە رێگاییک کە ئینسان بۆ بەرزترین و بڵیندترین نوچکەی هەبون بگەینێ شتێ تر هەیە بێتە گۆڕ؟

لە لایەکی ترەوە ئایا ئەتوانین باوەڕ بکەین کە ئاوەها نیازێکی گەورە کە ئەگەر نەییتە جێ نەتیژەکەی سەر لێشواویٚ بەڵکو تیاچونو نابودی خودی ئینسان لە کارا بێت و دەزگای گەورە و تەکوزی خیلقەت کە هەمیشە شاکارەکانی خۆی لە دەرەتانی نیازا دەر ئەخات،ئەم بۆ شایی وەرگرێ و ئەم نیازەش لە بەر چاو نەگرێ و لە ئاسو یی بانتری تەگبیری ئینسانیدا یانیٚ: ئاسۆیوەحی بە هۆی تاکە تاکی پاک و ئامادە بو ئیشراقاتی غەیبی ئەو رێنوێینی و هیدایەت نەکەن؟ ئەی چلۆن ئەم بۆ شایێ یە، پڕەوە بێت و ئەم نیازانەی بەرەی مرۆڤ دابین بکرێن. چەن جوان و بەرزو تەرزە! وتەی: (بو عەلی سینا) ئەو هوزانە زانا

کوردە کە لە ئاخری پەراوەی: (نەجاتا) لەو شوێنەی وا نیازی بەرەی مرۆڤ بە شەریعەتی ئیلاهی کە لە سۆنگەی ئینسانێکەوە: (نەبی) بەیان کرابێ راڤەی ئەکات و ئەبیژێ: «**الحاجة إلی هٰذا الانْسانِ فِی اَنْ یَبْقیٰ نوعُ الناسِ وَ یَتَحَصَّلَ وجودُهُ اَشَدَّ مِنَ الحاجَةِ إلی اَنْباتِ الشعرِ علی الاَشفارِ وَ علی الحَاجِبیْنِ وَ تَقْعیرِالاَخْمَصِ مِنَ القدمینِ وَ اشیاءَ اُخرَیٰ مِنَ المَنافِعِ التّی لاضرورةَ الیهٰا فیِ البَقاءِ**»

واتا: نیاز بە نەبی (پێغەمبەر) و بەیان کارەوەی شەریعەتی ئیلاهی و ئیدئۆلۆژی ئینسانی، بۆ مانەوەی نەوعی ئینسان و بۆ گەیشتنی ئینسان بە کەماڵی بونەوەری ئینسانیەتی خۆی فرە زیاترەلە نیاز بە دەر هاتنی موی برۆو چاڵ بونی بەری پێو ئەوانە کە تەنیا بۆمانەوەی نەوعی ئینسان کەڵکیان هەیە، بێ ئەوەی پێویستی مانە وەی نەوع بە پێویست دانێ.

ئەم و تارە لە کتێبی پەندیائە مسالی قورئان نوسراوی (شە پۆل) چاپی نەلۆسی ساڵی ١٣٦٢ی هەتاوی لە تاران وشنۆبڵاو کراوەتەوە، لاپەڕەی ٨١ تا ١١٣.

خێری مەعنەوی ئەم کتێبە پێشکەشە بە باوکی دڵسۆزو خودان فەرهەنگو کورد پەروەرم مەلا ئیبراهیم (رضوان اللّه علیه) چونکا:

بــۆ بــاخچەی کــزی کــوردی　　بــلبل بــو چــریکەی وردی

دڵــی بــاش دەرونــی پــاک بــو　　بــیری ڕون کــردەوەی چــاک بــو

ئایەتی نور

لێکدانە وەو هەڵسەنگاندنی ئایەی نور بەشێوەی لێکۆڵینەوەی زانستورافە کردنی ئایەتی نوربە شێوەی تەحقیقی و فەلسەفی و عیرفانی:

اَللهُ نُورُ السَّمٰواتِ وَ الاَرْضِ مَثَلُ نُورِهِ كَمِشْكٰوةٍ فِيهٰا مِصْباحٌ اَلْمِصْباحُ فِي زُجٰاجَةٍ اَلزُّجٰاجَةُ كَاَنَّهٰا كَوْكَب دُرِّيٌّ يُوقَدُ مِنْ شَجَرَةٍ مُبٰارَكَةٍ زَيْتُونَةٍ لاٰشَرْقِيَّةٍ و لاٰغَرْبِيَّةٍ يَكٰادُزَيْتُهٰا يُضِيُ وَلَوْلَمْ تَمْسَسْهُ نٰارٌ نُورٌ عَلىٰ نُورٍ يَهْدِى اللهُ لِنُورِهِ مَنْ يَشٰاءُ وَيَضْرِبُ اللهُ الاَمْثٰالَ لِلنّٰاسِ وَاللهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيم.

سورەی نور آیەتی ٣٥.

واتا: خوانوری‌ئاسمان و زەوینە، مەسەلی نوری‌خوا وەکو چرادانێکە کەلە وا چرایەکی (پڕ نور) هەبێ. ئەو چرایەش لە ناو حوبابێک (روپۆشی چرا لە شو شە یا بلۆر) دابێ، حوبابێکی بێ‌گەردو گرشەدار، وەکو ئەستێرەیەکی، ورشەدار، ئەوچرایە، بەرۆنێک‌رو ناک ئەبێ و گرئەگرێ کە لەدارەزە یتو نەیەکی پڕ پیت و بەرەکەت گیراوەکەنەخۆر هەلاٰتی یەو نەخۆر ئاوایی رۆنەکە ئەوەنە پێنخۆش و پالاٰوتەو پاکە نێزیکە بێ ئەوەی ئاگری بگاتێ، گڕ بگرێ‌و بابیسێ. نو رلەسەر نورە (تیرێژ و تیشک بە سەر تیشک‌دا تیرێژ دەهاوێژێ).

هەر کەسێک خوا بیەوێ، بەرەو نو ری‌خۆی رێنوێنی و هیدا یەتی ئەکا خوا ئاگای‌لە هەمو شتێک‌هەیە.

(ئەم چرا پڕتیشکە) لەناو خانو بەرەکەلێک دایەکەخوائیجازەی داوە دیوارەکانیان، بەرزو بڵیند بکرێتەوە (تا دز و چەتەوجەردەپەی پی نەبات) فِي بيوتٍ اَذِنَ اللهُ اَنْ تُرْفَعَ وَ يُذْكَرَ فيهَا اُسمُهُ يُسَبِّحَ لَهُ فيهَا بِالْغُدُّوِ وَالْآصالِ. «سورەی نور» خانو بەرەگەلێک کە ناوی خوا لە ناو ئەوانا ببرێ وە بەرەبەیان و لە ئێوارانا ناوی خوا بە پاکی ببەن.

لە راڤەکردنی ئایەتی نوردا قسە زۆرە تەفسیر نوسان، فەلاسیفە و خواناسانی جیهانی ئیسلامەتی و عاریفان و لێکۆڵەران، هەریەکە لەوانە قسەی جیاجیاوزۆریان هەیە، پێوەندکردنی، ئەم ئایەتانە لەگەڵ ئایەتەکانی بەرو لێرەوەیەکە لە ئایەتەکانی، بە رودا قسە لە پاک داوێنی و ململانێ کردنبو، لەگەڵ کاری ناحەز و ناشیا ودا لە رێگای جیاجیا وە، جا لە بەرئەوەی زامنی بەرێوە بردنی هەمر فەرمانەکانی، خوا، بە تایبەت غەریزەی نێرومێ کە بە هێزترینی ئەوا نەیە، بێ کەڵک وەرگرتن لە پشتیوانەی (ئیمان و بڕوا) تاگونجێ، سەرئەنجام قسەی هێناوەتەسەر باسی بڕواو ئیمان و شوێنیپڕهێزی بڕوا و قسەی لێوەکردوە.

لە پلەی یەکەم دا فەرمویەتی: (خوانوری ئاسمان و زەو ییە (اللهُ نُورُ السَّمواتِ وَالْأَرْضِ) هەندێ لە تەفسیر نوسان بێژەی (نور) لێرەدا بە واتای (هیدایەت دەر) و هەندێ‌تر بە واتای (روناکی هێنەر) و هەندێکیدیکەبەواتای (جوانی هێنەر) واتاکردوە، هەمو ئەمواتایانە راستە، بەڵام‌واتای ئەو ئایەتە لەمەش پەرەدارترە.

لە قورئانا چەن شت بە نور واتا کراوە:

١ـ بە واتای (قورئان) وەکو خواله ئایەتی ١٥ی سورەی مائدەدا فەرمویەتی: (قد جائكم من اللهِ نورٌ وكتابٌ مبين) واتا: لەلایەنخواوە نور: (قورئان) و پەڕاوەیئاشکرایی دەر (بەخە ڵات) بۆ تۆ هاتووە.

یاوەکو ئایەتی ١٥٧ سورەی ئەعراف کە خوا فەرمویەتی: (وَ اتَّبِعُوا النورَ الَّذِي اَنْزَلَ مَعَهُ اُولئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ) واتا: کە سانێ کەلەنو (قورئان) پەیرەویئەکەن کە بۆ پێغەمبەر هاتووە، ئەوانە رزرکان.

٢ـ بە واتای (بڕوا و ئیمان) هەر وەکو خواله سورەی بەقەرە ئایەتی ٢٥٧دا فەرمویەتی: (اللهُ وَلِيُّ الَّذِينَ آمَنُوا يُخْرِجُهُمْ مِنَ الظُّلُماتِ اِلَى النُّورِ) واتا: خوا وەلی

کەسانێکە، کە بڕواو ئیمانیان هێناوە، ئەوانە لە تاریکی (شیرک و کوفر) بەرە و نور (بڕوا) ئەبات.

٣ـ بە واتای (هیدایەتی ئیلاهی) و روناک بینیە هەروەکو خوا لە قورئانا لە سورەی ئەنعام ئایەتی ١٢٣ دا فەرمویەتی: **(اَوَمَنْ كَانَ مَيِّتاً فَاَحْيَيْنَا وَجَعَلْنَا لَهُ نُوراً يَمْشِي بِهِ فِي النَّاسِ كَمَنْ مَثَلُهُ فِي الظُّلُمَاتِ لَيْسَ بِخَارِجٍ مِنهَا)** ئایا کەسێ کە مردبوو ئێمە ئەومان زیندو کردەوە و نور (هیدایەت) و روناک بینیمان بۆ راگرت، تالەبەر تیشکی ئەو نورەدا بتوانێ بە نێو خەڵکا بڕوا، هەر وەکو کەسێکە، کە لە تاریکایی دابێ و هەرگیز نەتوانێ لەوە دەرکەوێ و بێتە دەرێ؟

٤ـ بە واتای (ئاینی ئیسلام)ە هەر وەکو خوا لەقورئانا لەسورەی تۆبە ئایەتی ٣٢ دا فەرمویەتی: **وَيَأْبَىٰ اَللهُ اِلاَّ اَنْ يُتِمَّ نُورَهُ وَ لَوْكَرِهَ الْكَافِرُونَ)** واتا: خواخۆئەگرێ، مەگەر نور: (ئیسلام) کامڵ بکا هەر چەندە کافران پیان ناخۆش بێت.

٥ـ بە واتای: (زاتی پێغەمبەر)ە، هەر وەکو لە قورئانا لە سورەی ئەحزاب ئایەتی ٤٦داخوا سەبارەت بە پێغەمبەری مەزنی ئیسلام فەرمویەتی: **(وَداعِياً اِلَى اللهِ بِاِذْنِهِ وَ سِراجاً مُنيراً)** واتا: ئێمە تۆمان کردە ئەوەکە خەڵک بۆ لای خواناسی بانگ بکەی و تۆمان کردە چرا یەکی، روناکی دەر.

٦ـ بە واتای (زانست و علیم)ە، هەروەکو ئەمە: **(اَلْعِلْمُ نُورٌ يَقْذِفُهُ اللهُ فِي قَلْبِ مَنْ يَشاءُ)** زانست نورێکە خوا ئەیخاتە ناو دڵو دەرونی هەرکەسێک کە بیەوێ.

ئەبێ ئەمەش بزانین نور خوێئەم تایبەتیانەشی هەر هەیە:

١ـ نور جوانترین و خوشیکترین و لەتیفترینی مەوجودات وبو نەوەرانە لە جیهانی ماددەوئەنبوژەنیدا و سەرچاوەی هەمو جوانی و خوشیکی یە.

٢ـ نور باڵاترین سورعەتی لە جیهانی ماددە و ئەنبۆژە نیدا هەیە، هەر وەکو لە نێو زانایاندا قسەی لێوە ئەکرێ، نور بە سورعەتی سێسەت هەزار کیلۆمێتر ئەتوانێ بە دەوری کورە:(گۆ) وجەغزی زەوی کەمتر لەچاولێکدا نانێکا حەوتجار سوربخوا جا هەر لە بەر ئەمەیەکە مەسافەتی دور و درێژ بە سورعەتی رۆیشتنی نور هەڵدەسەنگێنن واتا: مەودا و مەسافەتێک کە نور لە ماوەی ساڵێک دا، بە و سورعەتە زۆرە دەیپێوێ.

٣- نور هۆی تێبینین و روناک کردنەوەی ئەجسام و دیتنی بونەوەرانی جیا جیای ئەم جیهانەیە و بێ نور مرۆڤ ناتوانێ هیچ شتێک ببینێ، کە وابێ نور هەم (دیارە) (ظاهر) و هەم (دیاری دەر) (مُظْهِرَ).

٤- نوری خۆر کە گرینگترین و بەبایەخترین نورە لەم جیهانەدا و پەروەر دەری و گیا و گژە، بەڵکو رەمزی مانەوەی، هەمو بونەوەرانی زیندوە و نالۆێ بونەوە ری بێ کەڵک وەرگرتن لەنور: (راستەو خۆیا ناراستە و خۆ) زیندو بمێنێ.

٥- ئەمرۆ جوان دەرکە و تووە کەئەو رەنگانەی و ائیمە دەیبینین لە سوێنگەی تیشک و شەوق و نور دانەوەی نورێکی دیکەی وەکو ئەمەیە، دەنا بونە وەران و مەوجودات لەتاریکایی دا رەنگیان نیە.

٦- هەمو وزەو ئەنێرژی یەک، کەلەژینگەی ئێمە داهەیە (بێجگە لەوزە و ئەنیرژی ئەتۆمی) هەمولە نوری خۆرەوە سەر چاوە دەگرێ بزوتنەوە و حەرەکەتی باو بۆران، جم و جوڵی ئاوی زەریا و کەف وکوڵی دەریا و سێلاو، قەڵپەزەی ئاوی تاڤگەو رێژەوی باران و بزوتنەوە و هات و چۆی هەمو گیان لەبەران و بونەوەران، ئەگەر برێک سەرنج بدرێن رون دەبێتەوەکە سەر چاوەی هەموان لەنور دا،دادەکوژێ

سەر چاوە و بناوانی گەرما و ئەوەی و اجێگاو رێگای بونەوەران گەرم رادەگرێ هەر نور و تیشکی خۆرە، تەنانەت گەرمای ئاگریش کەلە و شکەڵە دار، یا لە رەژی (زوغاڵ)ی بەرد یا لەنەوت، وەیا لەوانەی و الەنەوت بەدەس دێن هەمویان لە گەرمای خۆرەتاوی خۆرە. چونکا هەمو ئەمانە، بە پێی لێکۆڵینەوەی زانستی، ئەچنەوە سەرگژ و گیاو ئاژاڵ گە لێک کە گەرمایان لە خۆر، وەرگرتووە و لەناو خۆیانا ئازوخەیان کردوە کە وابو حەرەکەتی مۆتۆر گەلیش لەبەرەکەتی خۆرەوەیە.

٧- تاوی خۆر هەمو جۆرە (میکرۆبێک) و بونەوە رانێکی ئازادەر لەناو دەباو دەیان کوژێ دیارە ئەگەر تاوی تیشک و تیرێژی ئەم (خۆرەتاوە): نورە پر بەرەکەتە نەبوایێ، ئەم ئاخ و زەویەیەوا ئێمەی لەسەر دەژین ئەبووە (بێمارستان) و نەخۆشخانەیەکی گەورە وزل کەهەمو دانیشتوانی لەگەڵ مەرگدا دەبوپەنجە شکێنێ بکەن.

بە کورتی بڵێین: هەر چی لەم بە دیها توە سەمەرەی جیهانی ئافەرینشە: (نور) ورد

بینەوە، شوێنەوار و ئاسەواری بە نرخ و تەژی لەخێر و بەرەکەتی ئەم نورە ئاشکراتر و دیارتر دەبی.

ئێستا بەلەبەر چاوگرتنی ئەم دو بەرکوڵە ئەگەر بمانەوێ بۆزاتی پاکی خوا وێنە و نوێنەرێک لە بونەوەرانی حیسّی ئەم جیهانە بگرینە بەر چاو (هەر چەند پلە و پایەی بەرزی خوا لەهەر وێنەو نوێنەرێک بەرزتر و تەرزترە) ئایا بێجگە لە بێژەی (نور) شتێکی‌تر هەیە بۆ خوا بەکاربێت؟! ئەو خودایەی واهەمو ئەم جیهانەی بەدی هێناوەو سازی داوە ئەو خودایەی وا نور و روناکایی بە جیهانی ئافەرینش داوە، کە هەمو بونەوە رانی زیندو لەبەر بەرەکەتی فەرمانی ئەو زەق و زیندو ماون خوێن و ژین لەناو دڵ و دەرو نیاندا گیر ساوەو بووژاوە و هەموئافەریدەیەک لەسەر سفرەی ئەو بەرێ ئەچن ئەخۆن و ئەژین کەئەگەر قەنەکێشێک چاوی لوتفی خۆی لەسەر ئەوان لابا هەمو لەشەوە زەنگێ فەناو نەمانا رۆدەچنە خوارێ و نوقم دەبن و وەکو بڵقی سەرئاو دەپوچێنەوە

سەرنج راکێشە هەر بونە وەرێک بە هەر ئەندازەیەک لەگەڵ خوا پێوەندی هەبێ هەر بەورادەش نورانی بون و روناکی بەدەس دەهێنێ.

قورئان نورە چونکا کە لامو قسەی خودایە.

ئایینی ئیسلام نورە، چونکا رەوانەکراوی خودان.

پیرانی دەسگیر و زانایانی دینی نورن، چونکا پارێزەرانی ئایینی خودان لەدوای پێغەمبەران.

بڕوا: (ئیمان) نورە چونکا نیشانەی پێوەندی مرۆیە لەگەڵ خوای خۆیدا.

زانست (عیلم) نورە چونکا هۆی ناسیاوی و ئاشنا بون لەگەڵ خودایە.

کە وابو (اَللّٰه نوُرُالسَّمٰواتِ وَالْاَرضِ) لە بابەت زاتی خواوە دروستە، بەڵکوئەگەر نور بەواتای پەرەداری بێژەبەکار ببەن واتا: (هەر شتێک کە زاتی ئەو شتە دیارو ئاشکرابێ و دیاری دەرو ئاشکرا دەری شتانی تربێ) بەم جۆرە بەکار بردنی بێژەی (نور) بۆزاتی پاکی خوا لایەن و جەنبەی تەشبیهی و وێچواندنی نابێ، چونکا هیچ شتێک لە جیهانی خلیقە تا لەخوا دیارتر و ئاشکراتر نییە، هەمو شتێک بێجگە لەزاتی خوا لەبەر بەرەکەتی وجودی خودا، ئاشکرایە و دیارە و لەچاو دەدا، کە وابێ هەمو شتێک و نوری هەبون